

NUMMER 7

Juli - 2022

Schoenhove

De steen uit het
Karmelietenklooster

De geschiedenis van
het klooster

Karmelieten
en bier

THEMA

Karmelietenklooster

'Schoenhove'
is een uitgave van
de Historische
Vereniging Schoonhoven

COLOFON

'Schoenhove' is een uitgave van de Historische Vereniging Schoonhoven | Juli 2022

Cover: Karmelietenklooster in vogelvlucht, getekend naar situatie rond 1450; ca. 1900; 32,5 x 26,5 cm.

Collectie C. van Willenswaard. SAMH, inv.nr. 0447. 825; met dank aan Cristel en Anita!

REDACTIE Peter van der Zwaal en Leo de Kluijver

VORMGEVING Leo de Kluijver

TEKST Sanny Bruijns, Maaïke Diekema-Kwant, Bram Herens, Antoine Jacobs, Dick van Klaveren, Leo de Kluijver, Hanneke Ouwerkerk-Louter, Mark Verheugel, Peter van der Zwaal

Tekst en afbeeldingen mogen niet zonder toestemming van de auteurs worden hergebruikt.

info@historischeverenigingschoonhoven.nl

www.historischeverenigingschoonhoven.nl

Karmelietenklooster

In de Hoge Vierschaar – sommigen spreken over de Turfkelder – onder het stadhuis, lag al jaren een deel van een grafsteen. Deze was in 2012 bij archeologisch onderzoek gevonden in de Carmelietenstraat en door de Archeologische Werkgroep Schoonhoven onderzocht.

De gemeente Krimpenerwaard liet weten dat de steen uit die ruimte onder het stadhuis moest worden gehaald en de HVS heeft in overleg met het kerkbestuur van de Grote of Bartholomeüs-kerk een plek in het koor van de kerk gevonden waar deze bijzondere vondst voor iedereen zichtbaar zal zijn.

De overdracht van de steen was aanleiding voor Leo de Kluijver om een langer gekeusterd plan uit te werken, namelijk een publicatie te verzorgen over het klooster, de karmelieten en het bijbelverhaal over Elia. Zo wordt de lezer niet alleen meegenomen in het verleden van Schoonhoven, maar krijgt ook een kijkje in de wereld van kloosters en spiritualiteit.

Het klooster heeft eeuwenlang een belangrijke rol gespeeld voor Schoonhoven. Aanvankelijk lag het buiten de stadsmuren, maar langzamerhand groeide de stad vanaf het kasteel tot voorbij het klooster en nam haar in zich op.

Tussen het kasteel en het klooster bestond een warme band. We zullen zien hoe dat zat en dat dat wederzijds was.

En... ter verluchting ook nog een aardig bier-verhaal over Karmelietenbier!

*Peter van der Zwaal
secretaris HVS*

Wapen van de
Karmelietenorde

Links: zuidoosten
Schoonhoven
(kaart Sluyter,
1552) met plek
waar eens het
klooster stond

Foto pagina 2:
hoek van de
Oranjestraat en
de Carmelieten-
straat

Soms is er meer tekst of beeld dan in *Scoenhove* kan staan; of kunnen (meer) speurafbeeldingen op de website beter bekeken worden. Scan dan de QR-code voor nóg meer lees- en kijkplezier.

Grafzerk uit 1476

A

B

In de winter van 2011 en het voorjaar van 2012 is in de Carmelietenstraat de riolering vervangen. Deze werkzaamheden werden begeleid door een archeoloog van Archeomedia B.V. en de Archeologische Werkgroep Schoonhoven. Er werd een deel van een ruim 10 centimeter dikke grafsteen gevonden (de rest zit waarschijnlijk nog in de grond). Wat vertelt deze steen ons en kun je hem van dichtbij bekijken?

VINDPLAATS

De steen werd gevonden in de fundering van de voormalige kloosterkerk van het Karmelietenklooster. In de sleuf* die werd gegraven voor de nieuwe riolering vond men in de lengterichting sparreboomstammen die aan de noordkant waren vastgezet met stukken natuursteen. Dit om te voorkomen dat de fundering die van deze stammetjes was gemaakt, wegzakte in de bodem.

De stukken steen waren gebroken zerken die waarschijnlijk geruimd waren na de brand van 11 november 1556, waarbij het klooster door een ongeluk grotendeels afbrandde.

Nadat de Geuzen de stad hadden veroverd voor de Prins, werd het nog tamelijk nieuwe (!) klooster in 1578 tot op de grond afgebroken en werd er overheen gebouwd. De straten werden wat breder, waardoor dit gevonden fundament nu middenin de straat ligt.

DE GRAFZERK

Wat werd gevonden, waren onder andere twee bij elkaar horende stukken van een zwarte natuurstenen zerk. Je ziet er een wapenschild op met een griffioen in gesloten vlucht (vleugels) als schildhouder (houdt het wapen vast).

Er staat ook een deel van een opschrift op: *in 't jaer ons heren M.III.en.LXXVI op"*: 1476; het sterfjaar van de overledene die onder deze zerk lag. Kwam hij ook uit het klooster?

HET FAMILIEWAPEN

De ene helft van het familiewapen bestaat uit zeven merletten (merels) en een vrijkwartier.

De andere helft heeft een dwarsbalk. Deze twee wapens zijn door Maaïke Diekema gelinkt aan Jan van Heemstede (1412-1437) en zijn vrouw Hadewich van Borssele. Dit zijn de voorouders van degene die in 1476 onder deze steen werd begraven! Vermoedelijk was deze steen van Henricus van Vlaardingen. Hij was prior van het Karmelietenklooster van 1440-1449. Deze Henricus *vidimeerde* ('bevestigde bij leven') een akte in 1441. Het Schoonhovense klooster werd rond 1344 opgericht. Het oudere moederklooster in Haarlem verloor daardoor de eigendommen van de heren van Blois, waaronder land in Vlaardingen.

WAAR IS DE ZERK NU?

De stukken van deze zerk zijn sinds juni 2022 te bezichtigen in de Grote of Bartholomeüskerk aan de Haven. Op woensdag- en zaterdagmiddag is de kerk geopend en rondleiders kunnen u meer vertellen over deze steen en de kerk.

Leo de Kluijver, met dank aan Maaïke Diekema-Kwant

De wapens van de families Van Heemstede en Van Borssele die beiden in spiegelbeeld op de grafsteen te zien zijn: links (A) Van Borssele (vrouwelijke lijn) en rechts (B) Van Heemstede (de mannelijke lijn)

** De steen werd gevonden in de sleuf bij 5 op de tekening die op pagina 21 staat.*

Elia op de Karmel

Het Karmelgebirge

Kaartje van het noorden van Israël, waar de berg Karmel ligt

De naam van de religieuze orde van de Karmelieten brengt ons bij het Karmelgebirge in het noorden van Israël. In de Bijbelse geschiedenis vindt daar een bijzondere gebeurtenis plaats, beschreven in 1 Koningen 18.

Het is de tijd van de profeet Elia (ongeveer 870-850 v.Chr.). Zoals dat vaker gebeurt in de

Bijbel, komen in 1 Koningen 18 vragen naar voren. Door wie laat het volk van Israël zich leiden en regeren? Is hun godsdienstige hart gericht op die God, Die hun Bevrijder uit de slavernij van Egypte is? Of zoeken zij hun heil bij de Kanaänitische godheid Ba'al? Waar doe je goed aan en waar vaar je wel bij?

Om die vragen te beantwoorden, organiseert de profeet Elia op de berg Karmel iets dat je als een offerwedstrijd zou kunnen zien. Elia offert aan de God van Israël, Ba'al-profeten aan hun godheid. Het welslagen van de offers zal waarheid laten zien. Het is de moeite waard om dit Bijbelgedeelte er voor jezelf eens bij te

pakken. Het laat zich lezen als een wonderlijke satire op – wat de Bijbel noemt – afgodendienst.

Ba'al blijkt niet thuis te geven, blijkt niets te zijn. Allerlei offers worden gevraagd, en er gebeurt niets. Maar wie zich laat leiden door 'niets', put zichzelf helemaal uit. Op een bepaald moment slaan de Ba'al-profeten zelfs de hand aan hun eigen lichaam.

Bij Elia blijkt één offer genoeg te zijn. Genoeg om overduidelijk te maken dat de God van Israël leeft en machtig van Zich laat horen. Bij die levende God vindt Elia werkelijk leven, ook in de hoofdstukken rondom de Karmelgeschiedenis. Dat lijkt me ook de bedoeling te zijn geweest van de orde van de Karmelieten: concentratie op de levende God, om daarin zelf het leven te vinden.

M.M.J. (Mark) Verheuveel V.D.M.

Predikant Grote of Bartholomeüskerk

MEDITATIE VANUIT DIVERSE KERKEN

We vroegen de predikant van de Grote Kerk het verhaal van Elia op de Karmel te vertellen. Dit verhaal ligt aan de basis van de kloosterorde. Ook vroegen we een reactie op deze geschiedenis, vanuit andere kerken: wat spreekt je aan in dit verhaal en wat wil je doorgeven? De pastoor van de Rooms-Katholieke Bartholomeüsparochie en de predikant van de Protestantse Gemeente 'De Hoeksteen' reageerden.

CONFRONTATIE

Een oeroude confrontatie op de Karmel. Een oeroude strijd tussen maakbaarheid en mysterie. Tussen technologie en scheppingskracht. Regen valt niet af te dwingen. Leven is niet te controleren. Hoeveel offers je ook brengt, hoeveel je ook doet of laat, het gaat boven mijn macht.

De verrassing van de Karmel is die ene profeet, een simpel gebed tot de Schepper, en het onooglijk kleine wolkje dat verschijnt.

*mw. ds. M.J. (Hanneke) Ouwerkerk-Louter
predikant van PKN-gemeente De Hoeksteen*

Restanten van de kloosterkapel der Karmelieten, die ooit op de berg Karmel stond

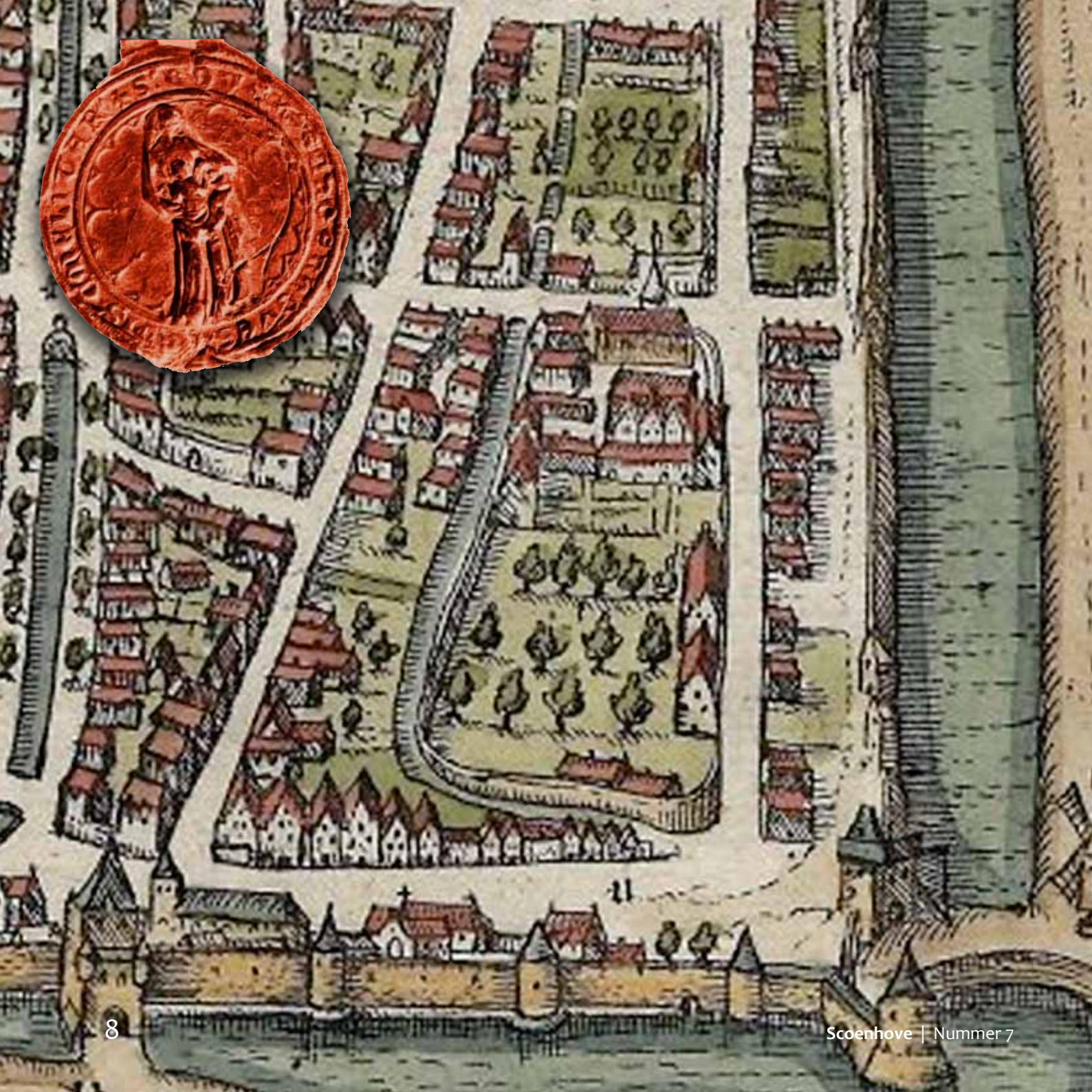
Beeld van Elia, onderaan de berg Karmel met in het latijns het bijchrift 'Elias, de profeet, verrees als een vuur, en zijn woord brandde als een fakkel'

BEKERING VRAAGT STEEDS IETS NIEUWS

De rooms katholieke orde van de karmelieten vindt haar oorsprong in de oproep tot bekering van de profeet Elia die de bekeerlingen op de berg Karmel verzamelde. Karmelieten hebben zich van meet af aan gericht op die afzondering, bekering, beleving van gezamenlijke armoede en stil gebed. Maar de geschiedenis vraagt om steeds nieuwe vormen. De orde verlaat op enig moment de berg en gaat de wereld in. Later ontwikkelen ze zich vooral op intellectueel vlak. Als de steden zich ontwikkelen, vestigen ze zich juist daar.

Titus Brandsma, onze recent heilig verklaarde karmeliet, droeg dit uit en voegde iets toe. Naast zijn leven als man van gebed, leefde hij in de stad en als docent aan de universiteit. Maar uiteindelijk komt het erop aan je weer terug te trekken. In gevangenschap geeft hij zijn leven vanuit zijn geloof.

*Pastoor Th.A.H. (Dick) van Klaveren
pastoor van de Rooms-Katholieke parochie Sint Bartholomeüs*

‘Convente van onser vrouwen bruederen’ Het Karmelietenklooster van Schoonhoven (1337/1344-1578)

Het exacte stichtingsjaar van het Schoonhovense karmelietenklooster is niet bekend. In de ranglijst van kloosters van de Nederduitse Karmelprovincie staat Schoonhoven op de twintigste plaats tussen Woudsend (1337) en Aken (1354). De kapittelakten van Mainz vermelden Schoonhoven in 1344 voor het eerst. De stichting moet dus gesitueerd worden tussen 1337 en 1344. Stichter was Jan van Beaumont (ca. 1288-1356), die sinds 1308 heer van Schoonhoven was. Jan was tevens een jongere broer van graaf Willem III van Holland, Zeeland en Henegouwen. Zijn motieven om de karmelieten – broeders van O.L. Vrouw van de berg Karmel – naar zijn residentie Schoonhoven te halen zijn niet bekend, maar een kloosterstichting werkte statusverhogend. Kloosterlingen konden bidden voor het zieleheil van de stichter. Bovendien waren de paters geleterd en hadden als leden van een grotere orde veel contacten elders.

De eerste karmelieten van Schoonhoven waren afkomstig uit Haarlem, waar tussen 1256 en 1270 een karmelietenklooster gesticht was. In 1346 en 1347 ontving het klooster van Schoonhoven subsidie van de Nederduitse Karmelprovincie; het convent was nog in opbouw. Later, toen het klooster voldoende inkomsten had, deed het opdrachten aan deze ordesprovincie.

Toen het klooster bij de grote stadsbrand van 12/13 juni 1375 verloren ging, trad Jan van Blois als tweede stichter op. In 1384 bewoonden veertien paters en twee novicen het klooster. Dat

is een teken dat de behuizing toen weer redelijk op orde moet zijn geweest. Voltooid was de herbouw echter nog niet, want bisschop Frederik van Utrecht (1393-1423) verleende iedereen die herbouw ondersteunde een aflaat van veertig dagen.

DE KARMELEN EN HET KASTEEL

Er bestond een goede verstandhouding tussen de karmelieten en de heren van Schoonhoven. De karmeliet was het huisklooster van de heren van Blois. De karmeliet Ruerich van Hackenberg, tevens slotkapelaan (ca. 1360-1370), vergezelde

Pagina 8: detail uit de kaart van Guicciardini met als inzet het conventzegel van het Karmelietenklooster van Schoonhoven
Bron: SAMH

Kledij van de
Karmelieten-
broeders en
-zusters; v.l.n.r.:
ongeschoeide
karmeliet,
karmeliet,
karmelietesse,
ongeschoeide
karmelietesse

Jan van Blois op diens twee kruistochten tegen de niet-christelijke Litouwers.

. Zowel stichter Jan van Beaumont als herstichter Jan van Blois lieten hun ingewanden begraven in de karmelietenkerk.

Een bastaardzoon van Jan van Blois, Jan van Leiden (of Van Blois; ±1360-±1435), werd karmeliet. Hij trad in bij de karmel van Schoonhoven. In 1375 was hij in Mechelen voor verdere studie. Vier jaar later vertrok hij naar Parijs. Na de dood van zijn vader (1381) staakte hij zijn studie. Hij reisde in 1386 naar de paus in Avignon om verlof te vragen de orde te mogen verlaten, hetgeen hem toegestaan werd. Deze Jan van Leiden – de ‘*carmelyt*’ – werd de stamvader van het geslacht Bloys van Treslong.

KERK EN KLOOSTER

Het klooster lag binnen de muren van Schoonhoven. Het terrein mat circa 0,34 ha en

omvatte het gebied, dat begrensd werd door de Zevender, de Carmelietenstraat, de Korte Dijk en de Nes.

De eerste kloosterkerk werd in 1347 gewijd, waarschijnlijk door de Utrechtse wijbisschop, de dominicaan Nithardus. De kerk en het klooster werden na de brand van 1375 met krachtige steun van Jan van Blois opnieuw opgetrokken. Na geldinzamelingen werd de kerk in 1387 herbouwd. De kloosterkerk stond op de hoek Carmelietenstraat en Molenstraat. Van de binnen Schoonhoven gelegen kloosterkerken was die van de karmelieten de grootste. De kerk zou een vieringtoren gehad hebben. Over de inrichting en inventaris is nauwelijks iets bekend. Volgens aantekeningen uit 1432 beschikte de kerk over vier kelken, een zilveren wierookvat, een zilveren monstrans, een verguld kruis en twee zilveren ampullen.

In 1556 brandde het klooster opnieuw af. Kerk, slaapzaal, kapittelhuis, bibliotheek, winterrefter en een deel van de keuken gingen verloren.

De Staten van Holland gaven toestemming om geld in te zamelen voor de nieuwbouw. Omstreeks 1563 werd in één van de koorvensters het gebrandschilderde wapen van koning Philips II van Spanje aangebracht.

De Antwerpse schilder Crispiaan van den Broecke kreeg in 1570 opdracht een Mariaaltaar in de vorm van een triptiek te vervaardigen. Of dit altaar ooit uitgevoerd is? In 1575 stond een Sint-Corneliusaltaar in de kerk.

In de zestiende eeuw lagen de kloostergebouwen rond twee binnenhoven gegroepeerd. Dat is te zien op de stadsplattegrond van Guicciardini (ca. 1574; zie linksonder).

TERMIJNGEBIED

De karmelieten waren net als de franciscanen, dominicanen en augustijner-eremieten bedelbroeders. De karmelietenkloosters beschikten over een afgebakend termijng gebied (van terminus = grens), waarbinnen zij mochten bedelen.

De karmel van Schoonhoven kreeg bij zijn stichting een deel van het Haarlemse termijng gebied. Uitgaande van gegevens uit de vijftiende en zestiende eeuw moet dit gebied gesitueerd worden rondom Rotterdam (met Schiedam en Dordrecht), Gouda, een aantal dorpen bij Utrecht, Amersfoort, Zaltbommel, Den Bosch (en Heusden?). Met de stichting van het karmelietenklooster van Utrecht, werd het termijng gebied rond die stad aan de Utrechtse confraters afgestaan. De karmelieten die als *terminarius* (bedelmonnik, die binnen een

Linksonder: detail uit een andere kaart van Guicciardini, met rechts die van Blaeu; wat opvalt is dat de Oranjestraat of 't Klooster, zoals die later heette, óver en niet langs het kloosterterrein (blauw gemakeerd) is aangelegd; bij Blaeu heet de Carmelietenstraat nog Schoenmakersstraat

Zegel van de prior van het Schoonhovense Karmelietenklooster. Het randschrift is zwaar beschadigd. Op de linkerhelft zijn de woorden 'ordinis' en 'Marie' nog leesbaar. Bron: SAMH

bepaald gebied bedelt en preekt) werkten, verbleven dikwijls in een zogenaamd termijnhuis dat eigendom was van het klooster van Schoonhoven. De termijnpaters assisteerden in hun standplaats vaak in de zielzorg. Zij preekten, hoorden biecht of leidden een religieuze broederschap. Het geld dat zij daarmee verdienden, was bestemd voor het klooster.

STUDIE

De studie nam in Schoonhoven een voorname plaats in. Pater Hugo van Briel studeerde tussen 1364 en 1375 te Londen en Parijs.

Na hem bezochten vanaf eind veertiende eeuw nog zo'n zeventig karmelieten

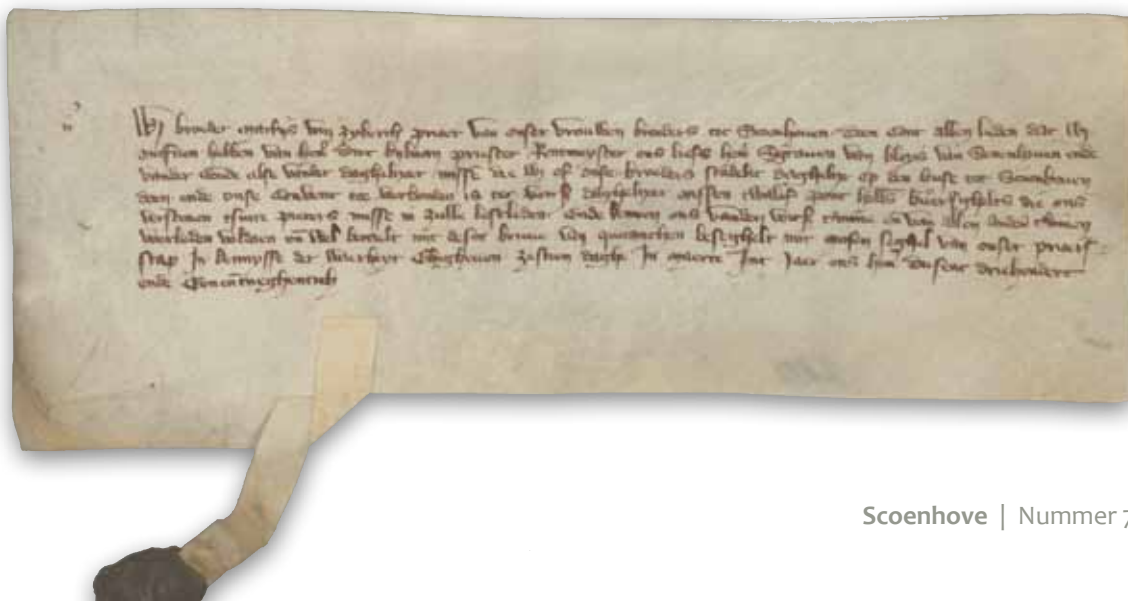
van Schoonhoven universiteiten.

Behalve Londen en Parijs waren dat met name Keulen en Leuven en daarnaast Kopenhagen, Rostock en Trier.

Tussen 1425 en 1550 was Schoonhoven een regionale school voor theologische studies. Aan universiteiten verbonden docenten die tijdelijk overbodig waren, werden naar de regionale studiecentra, zoals Schoonhoven, gezonden om les te geven. De bibliotheek was met ruim zestig boeken (1432, 1440/1441) niet onbescheiden, al zijn er geen titels bekend.

Het klooster kende diverse auteurs. Ik noem er twee: Peter van Schoonhoven, termijnbroeder in Dordrecht (tweede helft vijftiende eeuw), schreef het Verhael van

Een voorbeeld van de band tussen klooster en kasteel: een kwitantie van prior Matthias van Zyberch, wegens de ontvangst van Dirk Bijlman van 12 pond Hollands voor het dagelijks opdragen van de mis op het 'huis' te Schoonhoven, 16 maart 1392

Bron: hetutrechtsarchief.nl

den H. Houte over de wonderdadige kruisreliëk die in Dordrecht vereerd werd. Gerard Terlingus schreef omstreeks 1500 het *Chronicum Heusdanum* over de oorlog tussen Holland en Brabant.

TELOORGANG VAN HET KLOOSTER

Op 20 oktober 1572 namen de watergeuzen Schoonhoven in. Ondanks beloftes dat er vrijheid van godsdienst zou zijn, kwam het al snel tot beeldenstorm en gewelddadigheden. De geuzen doodden en mishandelden een aantal priesters. De karmeliet Dirk van der Goude werd doorstoken en twee medebroeders werden in een notenboom voor het stadhuis opgehangen. De karmelieten ontvluchtten de stad. In 1574 telde het klooster elf bewoners. Nadat Schoonhoven in augustus 1575 door het Spaanse leger heroverd was, keerden zij terug. In 1577 werd Schoonhoven Staats. Op 14 april 1578 grepen de protestanten de macht en op 24 december van dat jaar confisqueerde de

vroedschap de goederen van het klooster. De karmelieten zouden een jaarlijkse uitkering ontvangen. In 1579 verlieten zij de stad echter en vertrokken naar hun klooster te Utrecht. Prior Henricus van Schoonhoven vond onderdak bij de familie Canters aldaar.

Het kloostercomplex werd omstreeks 1596 gesloopt. Op 13 september 1597 en 8 februari 1598 verkocht het stadsbestuur diverse erven die gelegen waren binnen het voormalig klooster.

dr. Antoine Jacobs

'Profielgezicht' van Schoonhoven naar Lodovico Guicciardini (1521-1589); handgekleurde kopergravure, uitgegeven in 1613 te Arnhem door Jan Jansz; bij de blauwe pijl de kapel van het Karmelietenklooster

OORSPRONG

De Karmelorde heeft haar oorsprong dus op de berg Karmel in het noorden van Israël. Van oudsher was deze een heilige plaats verbonden met twee grote bijbelse figuren: Elia en Maria. Rond 1200 woonde daar een groep kluizenaars (eremieten), die met de kruistochten waren meegekomen. De berg Karmel was voor hen een plek van eenzaamheid en stilte om dichtbij God te zijn. Deze kluizenaars ontwikkelden een eigen leef-gemeenschap volgens een eigen leefregel: de Karmelregel.

KOMST NAAR EUROPA

Halverwege de dertiende eeuw moesten de karmelieten het Heilig Land verlaten, omdat de Christenen werden verdreven door de moslims. Dat stelde hen voor de lastige vraag: 'Hoe kun je Karmeliet blijven zonder de berg Karmel?' Gaandeweg ontdekten zij dat elke plaats zo'n 'Karmel' kan zijn: een plek om God te ontmoeten.

In Europa voelden de Karmelieten zich het meest verwant met de Franciscanen en de Dominicanen, jonge broederorden die in de toen opkomende steden waren

ontstaan als religieuze vernieuwingsbewegingen. Zij kenmerkten zich door hun democratisch leefmodel. In de loop van de eeuwen ontwikkelden zich naast de eerste broederorde ook een orde van zusters en leken.

De Karmelregel werd in 1247 aangepast met globaal twee kenmerkende karakterlijnen: men leefde als kluizenaars en had een contemplatieve (mediterende) inslag.

Een eeuw later waren er kamelkloosters in bijna alle West-Europese landen. In de loop der eeuwen verspreidde de Karmel zich over de hele wereld.

KOMST NAAR DE LAGE LANDEN

In Nederland werd de eerste karmel in Haarlem gesticht tussen 1249 en 1267. Van daaruit ontstond een aantal nieuwe stichtingen. Midden vijftiende eeuw waren de begijnen in Geldern (Duitsland) de eerste vrouwen die de Karmelregel volgden. En in die tijd ontstonden ook de eerste gemeenschappen voor leken.

De middeleeuwse Karmel ging kort vóór 1600 verloren, als gevolg van de Reformatie en de strijd van de

Paneel uit altaarstuk met tafereel dat Sint Albertus, patriarch van Jeruzalem en stichter van de orde, de karmelietenleefregel overhandigt aan San Brocardo; 1328, geschilderd door Pietro Lorenzetti (±1280-±1348) met tempera op hout.

Bron: Pinacoteca Nazionale di Siena

Links: Kunstenaar Arie Trum kalligrafeerde de Karmelregel als een eigentijdse verbeelding van het karmelcharisma in de vorm van een kruis.

Nederlanden tegen Spanje. Zij zou vanaf 1652 vanuit Boxmeer weer worden opgebouwd.

Ondertussen was er in Spanje door een hervormingsbeweging een afsplitsing ontstaan: de Teresiaanse Karmel. Zij kregen wereldwijd veel navolgers, zoals de heiligen Theresia van Lisieux en Edith Stein.

(H)Eremieten bij de Karmel bron

EEN DUBBEL DOEL

‘Het Boek van de Eerste Monniken’ – geschreven rond 1380 – was tot in de 17e eeuw hét geestelijk handboek van elke Karmeliet. Hierin staat dat het kluizenaarsleven in de geest van Elia twee doelen heeft:

- Het eerste doel is je hart – gezuiverd van besmetting van de zonde – aan God aanbieden. Dat bereiken wij met behulp van Gods genade door deugden te beoefenen. We bereiken dit wanneer we volmaakt verborgen zijn in de *Carith* (de liefde), want Elia moest zich op bevel van God verbergen voor de goddeloze koning Achab in (of bij) de beek Carith (Krith).
- Het andere doel is om niet allen ná de dood, maar ook al in dit leven te genieten van Gods nabijheid en een heerlijk voorproefje in je hart te krijgen van de hemel.

VANDAAG

Vandaag is de Karmel in Nederland niet zo groot meer maar nog wel een vitale religieuze beweging. Een belangrijke impuls daartoe was een hernieuwde studie en lezing van de Karmelregel, die een herbronning teweegbracht binnen de bestaande kloosterleefwijzen.

Deze oude Regel bleek niet alleen voor kloosterlingen, maar ook voor leken een inspirerende gids te zijn. Vrijwel elk onderdeel van de leefregel gaat over de spannende verhouding tussen de liefde als gave en als opgave. Deze geestelijke weg, zoals de Karmel dat noemt, bleek en blijkt een heel begaanbare weg voor alle mensen van alle eeuwen die God zoeken.

PERSOONLIJKE OMGANG MET GOD

Vanaf het begin is de persoonlijke omgang met God de kern van het leven op de Karmel geweest. Karmelieten van alle tijden verlangen en hunkeren naar God. De Karmel wordt ook wel een orde van heilige hunkering genoemd. Naast godlovede benedictijnen, kennende dominicanen en willende jezuiten zou je kunnen spreken van hunkerende karmelieten.

VOOR WIENS GELAAT IK STA

De woorden van de profeet Elia *‘De Heer leeft, voor wiens aanschijn ik sta’* worden gekoesterd in elke karmelziel. Het draait om een persoonlijk contact met de Eeuwige, dat ervaren wordt in het intermenselijke contact. Staan voor het gelaat van de ander is staan voor het Gelaat van de Levende God. God laat zich zoeken en vinden in alles en in iedereen, overal en altijd. Teresa van Avila vond Hem tussen de potten en pannen, Johannes van het Kruis in het simpele doppen van erwten. De bron van hun en ons zoeken en vinden is de liefde. Liefde is sterven aan jezelf, zodat dat de ander de kans krijgt om te leven.

Zuster Sanny Bruijns O.Carm

Titus Brandsma

Anno Sjoerd Brandsma werd in 1881 geboren in Friesland. Hij trad toe tot de Karmelorde in 1898 en nam de naam van zijn vader Titus aan als zijn klooster-naam. Als academicus specialiseerde Titus zich in filosofie en mystiek. Hij was medeoprichter van de Katholieke Universiteit Nijmegen in 1923 en was in 1932-1933 Rector Magnificus.

In de jaren voor de Tweede Wereldoorlog stond Titus openlijk kritisch tegenover de nazi-ideologie. Tijdens de bezetting van Nederland verdedigde hij de persvrijheid en die van de Katholieke pers in het bijzonder. Titus werd in januari 1942 gearresteerd en naar het concentratiekamp Dachau gestuurd, waar hij op 26 juli 1942 door een dodelijke injectie om het leven werd gebracht.

Hij werd als martelaar zalig verklaard in 1985. Een van de criteria om heilig verklaard te worden is dat er een onverklaarbaar wonder aan iemand toegeschreven wordt. Het wonder dat vooraf ging aan de heiligverklaring van Titus Brandsma voltrok zich in het leven van de Amerikaanse pater Michael Driscoll. Hij leed aan een agressieve vorm van huidkanker en had van jongsaf aan een grote devotie voor pater Titus. Samen met zijn parochianen heeft hij om genezing gebeden op voorspraak van Titus Brandsma. Toen de kanker verdween, bleek dit medisch onverklaarbaar.

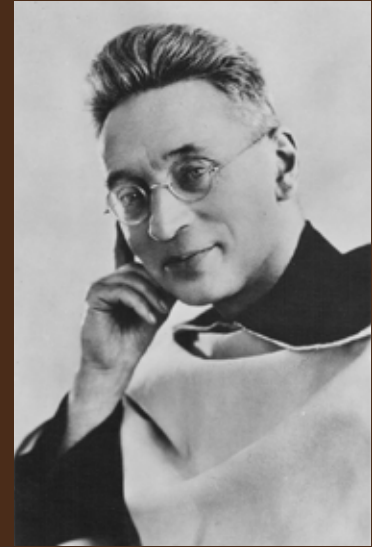

In zijn studeerkamer

Foto NCI

Na een jarenlange procedure erkende paus Franciscus het wonder en heeft hij Titus op 15 mei 2022 heilig verklaard. De katholieke kerk erkent hiermee dat Titus Brandsma een blijvende inspiratie is voor de wereldwijde kerk.

Zuster Sanny Bruijns O.Carm

Titus (Anno Sjoerd) Brandsma

* 23 februari 1881 Oegeklooster

† 26 juli 1942 Dachau

In kampkleding in Dachau

Tripel Karmeliet

Historisch bier met een jeugdige leeftijd

De combinatie bier en klooster is bekend. Meestal betreft het dan Benedictijner monniken, Trappisten. Maar soms zijn het Karmelieten!

Omstreeks Pasen 2016 zou het zogenaamde 'Goedt Bier' gepresenteerd worden door de Karmelieten van Brugge. Het zou gebaseerd zijn op een recept van ruim 300 jaar oud, gevonden in archieven van Karmelieten in Dendermonde.

Sinds 1996 bestond al Tripel Karmeliet, gebrouwen door Bosteels uit Buggenhout. Uiteindelijk kwam Goedt Bier nooit op de markt.

Toen we over dit bier kort iets wilden laten schrijven reageerde Mattijs Nuyts, als *brand ambassador* verbonden aan het Bosteels Experience Center, direct enthousiast.

RIJKE SMAAK EN STEVIGE ROOTS

Tripel Karmeliet is gebrouwen van drie granen. De verrassende aroma's, zoals vanille en banaan, geven Tripel Karmeliet een eigenzinnig en gebalanceerd smaakprofiel dat het midden houdt tussen zoet, verfrissend en toch niet te alcoholisch, ondanks het percentage van 8,4%.

Het 3 granen-recept (1679) afkomstig uit een Dendermonds Karmelietenklooster

Brouwerij Bosteels uit Buggenhout bracht Tripel Karmeliet in 1996 op de markt. Maar vergis je niet, dit bier heeft eeuwenoude roots. Volgens het etiket op de fles is het gebrouwen ‘volgens een 17e eeuwse Dendermonds karmelietenrecept’.

7 GENERATIES BIERBROUWERS

Brouwerij Bosteels werd in 1791* opgericht door Jean-Baptiste Bosteels, die helaas al na 3 jaar overleed. Vandaag de dag staat de zevende generatie aan het roer**! Door de jaren heen speelde de brouwerij zo'n belangrijke rol dat drie van de zeven generaties verkozen werden tot burgemeester van Buggenhout.

In 1980 startte Ivo Bosteels met de productie van het moutige speciaalbier *Pauwel Kwak* en sindsdien zijn sterke bieren niet weg te denken. Rond 1990 wilde zijn zoon Antoine Bosteels de generatielange eer van straffe bierbrouwers hoog houden en het perfecte recept uitwerken voor een nieuw bier.

Tijdens zijn zoektocht vond hij inspiratie bij meergranenbrood van een lokale bakker. Hoe zou een meergranenbier smaken? Hij koos ervoor om een bronskleurig bier te brouwen met tarwe, haver en gerst. En zo werd de Tripel ‘geboren’.

In 1995 stuitte Antoine op een recept uit een Karmelietenklooster uit 1679. Hij besloot het bier te brouwen volgens dat authentieke kloosterrecept. Als ode aan het Dendermondse karmelietenklooster doopte hij z'n bier ‘Tripel Karmeliet’.

De zeven generaties Bosteels

BIERJOURNALISTIEK

Journalist Roel Mulder onderzocht de achtergrond van Tripel Karmeliet en schrijft op verlorenbieren.nl: “In Dendermonde [...] waren de karmelieten aanwezig sinds het jaar 1655. De monniken lieten er ook bier maken [...] al had dat bier in de verste verte niet de faam van de huidige abdijbieren en de productie zal vermoedelijk ook niet echt groot zijn geweest.

In Gent ligt in het archief van de karmelieten een in perkament gebonden handschrift met daarin een lijst van overleden monniken van het

klooster in Dendermonde. Achterin staat echter een administratie van schulden en verplichtingen van de karmelieten. En tussen deze lijsten staat dit recept opgetekend. Tot mijn verbazing kwam er een bier uit dat nog net wat straffer is dan dat van Bosteels!

Verder zien we hier inderdaad drie granen, maar er is sprake van tarwe, gerst en spelt. Spelt kon echter blijkbaar vervangen worden door ‘vorte avere’ (‘korte haver’). [...]

Het is interessant te zien dat er werd gestookt met steenkool (houlie) en hout – vermoedelijk zal het eesten

van de mout met steenkool hebben plaatsgevonden en het verwarmen en koken van het bier met hout. De monniken brouwden blijkbaar niet zelf want ze betaalden een brouwer voor zijn ‘aerbeydt.’”

Na wat kritiekpuntjes (1791, het beginjaar van de brouwerij, zou 1818 moeten zijn en de pure link met dit recept) eindigt Roel waardierend: “Dat het een bijzonder lekker bier is dat terecht een goede reputatie geniet staat buiten kijf, en dat het een voorbeeld is van de immer innoverende Belgische biercultuur is duidelijk.”

* In 1791 kocht Jean-Baptiste Bosteels, arts uit een naburige gemeente, een ruime boerderij op de plaats van de huidige brouwerij. Het brouwen was een nevenactiviteit op deze boerderij. In 1818 werd de brouwactiviteit hoofdactiviteit en werd de boerderij ‘Brouwerij- en Azijnmakerij Bosteels’.

** De brouwerij is de volle 7 generaties in handen geweest van de familie Bosteels. In 2016 is de brouwerij, die nog steeds op de plek van de vroegere boerderij staat, verkocht aan AB InBev, maar blijft de naam ‘Brouwerij Bosteels’ dragen.

Bodemvondsten aan het ‘woord’

Naast papieren bronnen zijn er bodemvondsten die vertellen over de geschiedenis van het Karmelietenklooster. Diverse werkzaamheden maakten door de jaren heen iets van dit stukje stadsgeschiedenis zichtbaar. Rioleringswerkzaamheden in 2011-2012, alsmede onderzoek op de Hooijkaaslocatie 2013-2014, maakten archeologisch onderzoek mogelijk.

*Detail uit de kaart
van Schoonhoven
door Jacob van
Deventer, 1558*

De Schoonhovensche Courant van 24 oktober 1900 vermeldt over het onderwerp archeologie: *“In de Schoolstraat en in den Doelen, benevens in de Karmelieten- en Oranjestraat kwam zwaar*

muurwerk te voorschijn [...] Bij de verschillende ontgravingen kan in het algemeen worden geconstateerd, dat onze stad van zeer oude datum dagtekent en meer dan duizend jaren oud is [...]

Zoals de geschiedenis aangeeft, hebben in de 14e en 16e eeuw verschillende branden onze gemeente erg geteisterd.” Dat “meer dan duizend jaren” is natuurlijk overdreven, want in 1981 vierde onze stad haar (weliswaar aanvechtbare) 700-jarig bestaan; Schoonhoven moet reeds vóór 1280 al aardig zijn uitgegroeid. Eigenlijk zitten we nu dus ruim over de 750 jaar heen. Maar... dat “zwaar muurwerk” spreekt wél tot de verbeelding!

ORANJESTRAAT OF 'T KLOOSTER?

Het terrein van het oude klooster liep aan de westkant tot aan de Zevender. Echter, vlak na de afbraak, eind 16e eeuw, werd over het terrein een straat aangelegd met de naam *In 't Klooster*, aldus de Schoonhovensche Courant uit 1970 toen de naam *Oranjestraat* werd veranderd in *Het Klooster* om verwarring te voorkomen met andere Oranjegerelateerde straten aan de westkant van de stad. Juist in Het Klooster, in de Carmelieten-

straat, Molenstraat en Korte Dijk werden tussen 2011-2014 verschillende archeologische onderzoeken uitgevoerd, met mooie vondsten.

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

De rioleringswerkzaamheden in 2011-2012 zijn archeologisch begeleid door een archeoloog van ArcheoMedia B.V., daarbij ondersteund en van informatie voorzien door de Archeologische Werkgroep Schoonhoven.

Tal van foto's legden vondsten vast voor het nageslacht, om op die manier kennis op te doen over de bebouwing, de loop van de Zevender en de ontwikkeling van de stad.

Toen er op 11 augustus 1556 brand uitbrak in het klooster, gingen de kerk, de slaapzaal, het kapittelhuis, de bibliotheek, de winterrefter en een deel van de keuken verloren. Verder was er een moestuin (A) en een boomgaard (B). Ook moeten er op het kloosterterrein gastverblijven en schuren voor de voorraden zijn geweest.

1 Restant van de tuinmuur om de boomgaard die in de grond bijna 1 meter breed was; locatie parkeerterrein achter Korte Dijk, ten westen van Het Klooster; we kijken richting de Lange Weijstraat

- 2 **Gemetseld landhoofd in de Carmelietenstraat**
- 3 **Deze werkput laat een fundering zien in de Carmelietenstraat. We zien een fundering van boomstammen, liggend in de lengterichting van de straat (oost-west) met daar bovenop dwarsliggende stammen (straatbreedte noord-zuid)**

DE ZEVENDER

Op vier locaties werden *overkluizingen* van de Zevender gevonden. Vlak voor het poortgebouw van het klooster, op de grens met de Stadhuisstraat, werd het fundament met een stuk muur van een *landhoofd* (begin en eind van een brug) opgegraven. Hier was dus ook zo'n overbrugging over de Zevender.

Vergeet hierbij even het straatpatroon van nu; dat bestond nog niet! Er moet een pre-stedelijke weg hebben gelopen vanaf het klooster – op het parochiegebied van Willige-Langerak (Utrecht) – naar het oosten. Maar ook in westelijke richting, over de Zevender, naar het pad dat vanaf het kasteel (achter het Doelenhuis) naar de Lek liep. Aan die kant van de Zevender werd in de bodem een omhooglopende kleilaag ontdekt, wat erop kan wijzen dat hier een dijk langs de Zevender liep. Deze weg/dijk naar het kasteel kon weleens de basis van de huidige Lange Weijstraat zijn.

- 4 **Kademuur behorend bij het sluisje (onder de Korte Dijk), waardoor de Zevender in de Scheepmakershaven stroomde**

Aanvankelijk mondde de Zevender bij de Voorhaven uit in de Lek, maar in de begintijd van het klooster werd deze omgelegd naar het oosten en stroomde toen ten zuiden van het klooster, langs de tuinmuur, via een sluisje de Lek in.

DE KLOOSTERKERK

De straat Het Klooster verbindt de Carmelietenstraat met de Korte Dijk. De kerk strekte zich in oost-west-richting uit van de hoek Molenstraat-Carmelietenstraat tot aan de hoek Carmelietenstraat-Het Klooster. Dat het stratenpatroon toen anders was dan nu bewijst het fundament dat werd gevonden: de noordelijke kerkmuur stond middenop de huidige Carmelietenstraat!

In de gegraven sleuf lagen boomstammen van sparren, waarvan sommigen aan de noordzijde met stukken natuursteen waren vastgezet tegen het wegzakken. Enkelen daarvan waren stukken van grafzerken zoals de zerk (zie 5) op pagina 4.

Vijf brokken natuursteen ter stutting van de paalfundering

Ook werd door de archeologe in de Molenstraat, aan de oostkant van de kloosterkerk, een fragment gevonden van de halfronde absis **6** (het koor van de kerk, waar de altaren stonden).

Reeds in 1986 werd in de Stadhuisstraat een stuk van een glas-in-loodraam gevonden met de tekst 'UT OMNIA' (opdat allen; gedeelte uit een oordeelsdagschildering). Mogelijk afkomstig uit een raam uit deze absis. Toen eind 16e eeuw het

klooster werd afgebroken, werden de stenen hergebruikt bij bouwwerk in de stad. Het puin werd over het terrein, maar ook elders, verstrooid.

HISTORISCHE LAGEN

Hoe dieper je graaft in de grond, hoe dieper je in de geschiedenis komt. Tijdens dit onderzoek werden foto's gemaakt van de grondlagen, die een interessant verhaal vertelden. Enkele van die lagen waren gitzwart: waarschijnlijk resten van stadsbranden, zoals die van 1375 of 1518 waarbij de stad groten-deels in de as werd gelegd. Maar ook die van 11 augustus 1556, toen vooral het Karmelietenklooster afbrandde. De brand ontstond in een ongebruikte slaapcel! Het blijft een mysterie hoe die brand kon ontstaan.

Leo de Kluijver, met veel dank aan Maaïke Diekema-Kwant

De locatie waar Schoonhoven ontstond, zoals die er eind 13e eeuw uit zag. De Zevender vormde de grens tussen Holland en Utrecht: het kasteel stond in Holland, het klooster dus juist in Utrecht! Ingekleurd van tekening door J.C. Visser, 'Schoonhoven'

Een aantal jaren heb ik met mijn gezin in de Carmelietenstraat gewoond, vanaf onze stoep was dit het uitzicht richting de Stadhuisstraat. Wat ik één van de leukste gebeurtenissen vond, waren de avonden met voorstellingen in het Arto Theater in de oude Gereformeerde Kerk (1888) in het Klooster 5. Het publiek liep gezellig opgewonden langs ons huis voor de voorstelling en na afloop rond middernacht kwamen ze fluisterend giechelend weer voorbij, hier heb ik altijd van genoten, dit zijn de kleine dingen die het doen in de binnenstad.

Bram Herens